

PETR G. BOGATYREV:
Funktional-Strukture Ethnographie in Europa. Texte aus den 1920er und 1930er Jahren zu Brauchtum, Folklore, Theater und Film.
Herausgegeben und eingeleitet
von Klaas-Hinrich Ehlers, Marek Nekula
Universitätsverlag Winter, Heidelberg, 2011, 233 s.

Nemecká odborná verejnosť má vďaka úsiliu Klaasa-Hinricha Ehlersa a Mareka Nekulu v súčasnosti už možnosť oboznámiť sa so zásadnými prácami Petra Grigorieviča Bogatyriova/ Bogatyreva (1893 – 1971). Recenzovaný výber jeho textov v nemčine tak „dobieha“ antológie diel ruského bádateľa, ktoré vychádzali od 70. rokov 20. storočia v Európe i USA (Bogatyrev, 1971a, 1971b, 1971c; Bogatyriew 1979; Bogatyrev, 1998 a iné). Antológie chceli etnológom, slavistom, jazykovedcom, literárnym vedcom, teatroológom a iným bádateľom v sociálnych i humanitných vedách pripomenúť význam Petra Grigorieviča Bogatyriova ako priekopníka štrukturálnej, presnejšie funkčno-štrukturálnej metódy. Bogatyriov spolu s Romanom Jakobsonom a ďalšími členmi Pražského lingvistického krúžku tento metodologický smer rozvíjali už v 20. a 30. rokoch 20. storočia. A bol to práve Piotr G. Bogatyriov, ktorý niekoľko desaťročí pred Claudom Lévim-Straussom aplikoval princípy štrukturálnej lingvistiky v metodológii etnografie i v metódach etnografického terénneho výskumu.

Nemecká antológia publikuje 25 štúdií Bogatyriova, pričom zostavovatelia podria-

dili svoj výber trom cieľom: 1. sprístupniť všetky dôležité metodologické práce z 20. a 30. rokov, 2. ukázať šírku tematického záberu výskumných prác Bogatyriova, 3. uviesť práce, v ktorých Bogatyriov reaguje na vtedajšiu odbornú diskusiu v západnej Európe v etnografii, teatroológii, literárnej vede a v iných vedách. Vo výbere preto nechýbajú také kánonické práce ako napríklad *Folklór ako zvláštna forma tvorby* (Bogatyrev, Jakobson 1929, originálne v nemčine), *Čo je folklór* (Bogatyrev 1933, v nemčine), *Funkčno-štrukturálna metóda a iné metódy etnografie a folkloristiky* (Bogatyriov, 1935, originál v slovenčine), *Ludová pieseň z hládiska funkčného* (Bogatyrev, 1936a, originál vo francúzštine) alebo *Kroj jako znak. Funkčnı́ a štrukturálnı́ pojetı́ v národopisu* (Bogatyrev, 1936b, originál v češtine).

Úvodnú štúdiu, ktorej prvú časť napísal Karl Braun (2011) a druhú Klaas-Hinrich Ehlers (2011), pokladám za veľmi dobrú, prínosnú a zaujímavú i pre slovenského čitateľa, ktorý sa zaoberá dejinami vedeckého myslenia v etnológii a iných disciplínach. Braun sa sústredil na otázku, prečo neboli Bogatyriovove práce recipované nemeckými etnografmi a folkloristami v medzivojnovom období, hoci viaceré zásadné štúdie napísal po nemecky, respektíve v iných západoeurópskych jazykoch. Príčinu vidí v troch prepojených dôvodoch: 1. strach z metodológie, 2. pretrvávajúca paradigmatická „spät-ná väzba“, 3. vtedajší historický kontext (Braun, 2011: 9). Čo sa týka „strachu z metodológie“, Braun pripomenul nechuť väčšiny nemeckých etnografov venovať sa metodologickým otázkam alebo dokonca koncipovať metodologické práce. Etnografi

v Nemecku uprednostňovali zber a „spoznávanie duše ľudu“ a mali obavu, že zložité používanie metód môže v etnografii narušiť „vnútorný a duševný vzťah k práci“ (Braun, 2011: 10). Národopis mal svoju „kultúrnu úlohu“ (v niektorých prípadoch dokonca „svätú kultúrnu úlohu“), ktorá spočívala predovšetkým v zachytení a zachovaní najstarších prejavov ľudovej kultúry. Tieto prejavy mali byť jednak „staré“, „primitívne“, ale rovnako aj „živé“. Inými slovami vtedajší prevládajúci smer nemeckého národopisu sa venoval štúdiu reliktov, bol etnocentrický a až na výnimky študoval iba nemeckých obyvateľov rurálnych oblastí. Takéto vedecké zameranie a vedecké myslenie nemohlo reagovať na myšlienky Bogatyriova, ktorý vychádzal z ideových podnetov formalizmu a štrukturalizmu, zaujímal sa o synchronnú analýzu funkcií vo vzťahu k celkovej štruktúre kultúry, o performanciu kultúrnych javov, o aktívnych a pasívnych nositeľov javov, o polyvalenciu znakov a symbolov alebo o premeny kultúrnych javov pod vplyvom európskej modernizácie. Národopis v Nemecku sa navyše od polovice 30. rokov 20. storočia dostal do područia nacionálno-socialistickej ideológie, ktorá iba posilnila zameranie na výskum pôvodných, starých prejavov, ku ktorým ešte pridala požiadavku „čistoty“ skúmaného javu (Braun, 2011: 12–13). Na tomto mieste možno pripomenúť slovenskému čitateľovi, že na rozdiel od nemeckých bádateľov, slovenskí etnografi a folkloristi dielo Bogatyriova v medzivojnovom období poznali i recipovali, ako to dosvedčujú práce Andreja Melicherčíka a iných zo 40. rokov (Melicherčík 1945, 1947, Kovačevičová 1947).¹ Hoci funkčno-štruktúrnu metódu slovenskí bádatelia museli po roku 1948 a nástupe „marxistickej etnografie“ opustiť (Melicherčík 1950), práce Bogatyriova neboli nikdy celkom zabudnuté a inšpirovali vedcov opätovne od 60. rokov 20. storočia.

Klaas-Hinrich Ehlers v druhej časti Úvodu nadväzuje na Karla Brauna a veľmi presne mapuje rozdiel v recepcii Bogatyriových prác vo východnej, stredovýchodnej Európe



a v Nemecku. Vo svojom texte najprv podrobne zoznamuje čitateľa so životnou i profesionálnou dráhou ruského bádateľa. Sústreďuje sa zvlášť na Bogatyriovo „československé“ obdobie, jeho činnosť v Pražskom lingvistickom krúžku a stručne i na pôsobenie na univerzite v Bratislave. Zaujímavé informácie prináša o málo známej etape Bogatyriovho života, keď pôsobil ako mimoriadny docent na Katedre slavistiky na univerzite v Münsteri od roku 1931. Napriek pedagogickým a vedeckým úspechom Bogatyriov podal náhle v roku 1934 v Münsteri výpoveď. Oficiálnym dôvodom boli zdravotné ťažkosti, avšak pravdepodobne išlo o reakciu na nástup ideológie národného socializmu na univerzite od akademického roka 1934/1935, ktorému sa ľavicovo orientovaný intelektuál a priateľ mnohých židovských vedcov nemohol podriaadiť (Ehlers, 2011; 28–29). Za najprínosnejšiu časť Ehlersovho textu pokladám rozbor názorov Bogatyriova vo vzťahu k vtedajšiemu nemeckému národopisu a konkrétne k trom jeho predstaviteľom: k Edmundovi Schneeweiso-

¹ Ale rovnako možno pripomenúť skutočnosť, že vplyv národného socializmu, respektíve jeho odnože v podobe ideológie Slovenského štátu, sa tiež prejavil v slovenskom národopise. Napríklad Rudolf Bednárík v jednej zo svojich zásadných štúdií rozoberal ciele slovenského národopisu v duchu nacionalistickej argumentácie (Bednárík, 1942).

vi (1886–1964) zástancovi historickej metódy, Juliusovi Schwieteringovi (1884–1962), tvorcovi tzv. sociologickej školy, a Hansovi Naumannovi (1886–1951), ktorý uviedol do národopisu koncept poklesnutého kultúrneho javu (gesunkenes Kulturgut). Schwieteringa a Naumanna Bogatyriov nielen čítal, ale aj s istým kritickým odstupom využíval od konca 20. rokov vo svojich prácach.² Avšak táto recepcia bola jednostranná, nemeckí národopisci Bogatyriovove práce nepoznali. Naproti tomu Edmund Schneeweis pracoval na Nemeckej univerzite v Prahe a navštevoval prednášky Pražského lingvistického krúžku a bol s Bogatyriovom v osobnom kontakte. No ani prednášky a vzájomné čítanie prác neumožnili Schneeweisovi a Bogatyriovovi, aby našli cestu k vzájomnému porozumeniu. Schneeweis, ponorený do historickej rekonštruovania zvykov, vyčítal Bogatyriovovi ahistorický prístup jeho metódy. Bogatyriov odpovedal v recenzii jeho práce o zvykoch lužických Srbov, že funkčno-štrukturálna metóda využíva rovnako synchronne ako diachronne metódy. Historické štúdium neodmieta, ale sleduje jav do minulosti na základe preukazných empirických údajov, a nie na základe domnienok alebo rôznych paralel. No tieto vysvetlenia nenašla u Schneeweisa porozumenie. Ako uzatvára Ehlers, Piotr Bogatyriov a Edmund Schneeweis napriek tomu, že boli rovesníci, patrili do dvoch oddelených vedeckých svetov, medzi ktorými sa ťažko budovali mosty.

Recenzovaná publikácia antológie textov Piotra Bogatyriova a úvodné štúdie Karla Bauera a Klaasa-Hinricha Ehlersa prinášajú veľa podnetov na zamyslenie o dejinách vedeckého myslenia v európskej etnológii, v sociálnych a humanitných vedách 20. storočia. Zároveň ukazujú podnetnosť a inšpiratívnosť Bogatyriovových prác aj pre dnešných bádateľov, jeho metodologickú invenciu, ktorá viedla k mimoriadnym výsledkom etnografického výskumu európskeho významu v 20. a 30. rokoch 20. storočia.

LITERATÚRA

- Bednárík, R. (1942). *Príručka pre národopisný výskum slovenského ľudu*. Turčiansky Svätý Martin, Matica slovenská.
- Bogatyrev, P. (1933). Was ist Folklore? In: *Slavische Rundschau* 5, 183–186.
- Bogatyriov, P. (1935). Funkčno-štrukturálna metóda a iné metódy etnografie a folkloristiky. In: *Slovenské pohľady* 51(10), 550–558.
- Bogatyrev, P. (1936a). La chanson populaire du point de vue fonctionnel. In: *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, 6, 222–234.
- Bogatyrev, P. (1936b). Kroj jako znak. Funkční a strukturální pojetí v národopisu. In: *Slovo a slovesnost*, 2, 43–47.
- Bogatyrev, P. (1971a). Voprosy teorii narodno-vo iskusstva. Redaktor E. Novik, Moskva, Izdatel'stvo Iskusstvo.
- Bogatyrev, P. (1971b). *Souvislosti tvorby. Cesty k struktuře lidové kultury a divadla*. Vybral a uspořádal Jaroslav Kolár. Praha, Odeon.
- Bogatyrev, P. (1971c). *The Functions of the Folk Costume in Moravian Slovakia*. Translation from Slovak by Richard G. Crum. The Hague, Paris, Mouton.
- Bogatyriov, P. (1979). *Semiotyka kultury ludowej*. Wstęp, wybór i opracowanie Maryna Renata Mayenowa. Wydanie drugie poszerzone. Warszawa, Państwowy Instytut.
- Bogatyrev, P. (1998). *Vampires in the Carpathians. Magical Acts, Rites and Beliefs in Subcarpathian Rus*. Translation by Stephen Reynolds and Patricia A. Krafcik. Biographical Introduction Svetlana P. Sorokina. East European Monographs 492, New York, Columbia University.
- Bogatyrev, P., Jakobson, R. (1929). Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens. In: *Donum Natalicum Schrijnen*. Nijmegen, Utrecht, Dekker & Van De Vegt, 900–913.
- Braun, K. (2011). Einführung. Petr Bogatyrev und die Europäische Ethnologie. In: *Petr G. Bogatyrev: Funktional-strukturele Ethnographie in Europa. Texte aus den 1920er und 1930er Jahren zu Brauchtum, Folklore, Theater und Film*. Herausgegeben und eingeleitet von Klaas-Hinrich Ehlers, Marek Nekula. Heidelberg, Universitätsverlag Winter, s. 7–18.

² Je potrebné upozorniť na fakt, že po roku 1933 sa Hans Naumann stal jedným z najpoprednejších predstaviteľov nemeckého národopisu národno-socialistického zamerania. Rovnako po roku 1933 Naumanna už Bogatyriov necituje.

Ehlers, K. H. (2011). Einführung. Petr G. Bogatyrev: Leben und Werk im wissenschaftlichen Kontext der 1920er und 1930er Jahre und in späteren Rezeption. In: *Petr G. Bogatyrev: Funktional-strukturelle Ethnographie in Europa. Texte aus den 1920er und 1930er Jahren zu Brauchtum, Folklore, Theater und Film. Herausgegeben und eingeleitet von Klaas-Hinrich Ehlers, Marek Nekula*. Heidelberg, Universitätsverlag Winter, s. 19–53.

Kovačevićová-Žuffová, S. (1947). Semiologické problémy važtianskeho kroja. In: *Národopisný sborník*, 8, 81–90.

Melicherčík, A. (1945). *Teória národopisu*. Liptovský Svätý Mikuláš, Transcius.

Melicherčík, A. (1947). Funkcie nefolklornej piesne v dedinskom prostredí. In: *Národopisný sborník*, 8, 69–80.

Melicherčík, A. (1950). Československá etnografia a niektoré jej úlohy pri výstavbe socializmu. In: *Národopisný sborník SAVU*, 9, 25–36.

GABRIELA KILIÁNOVÁ,
Ústav etnológie SAV v Bratislave

JAN LUFFER:

Katalog českých démonologických pověstí

Academia, Praha 2014, 238 s.

Ačkoliv je současná česká vědecká slovesná folkloristika personálně výrazně podhodnocena, přesto se pozvolna daří dokončovat a uzavírat některé zásadní výzvy bádání na tomto poli, bez kterých se souběžné folklorní a etnonarativní výzkumy prostě neobejdou. Katalog českých démonologických (numinózních) pověstí je přesně publikací tohoto typu.

Jak autor výstižně vysvětluje v úvodu, katalogizování útvarů slovesného folkloru (pohádek, humorek, pověstí) bylo vnímáno českými folkloristy jako nezbytné po celé 20. století. Jediným, nutno říci že dílčím výsledkem těchto snah nakonec zůstal jen Tilleův třísvazkový *Soupis českých pohádek* z meziválečného období. Plány byly přitom v 50. a 60. letech veliké. Vzniknout měl katalog českých pohádek a právě tak i katalog českých démonologických pověstí, na němž intenzivně a dlouho pracovala Dagmar Klí-

mová. Leč i díky politické situaci a výraznému utlumení především pražské slovesné folkloristiky v 70.–80. letech 20. století nevyšlo nakonec nic. Jan Luffer během mnoha let své usilovné práce přeci jen dovedl ke zdárnému konci právě druhý ze zmíněných projektů. A za to mu jistě patří velký dík.

Recenzovaná publikace neobsahuje jen samotný katalog numinózních podání, ale také padesátistránkový text, v němž najdeme nejen teoretické zhodnocení pověsti jako útvaru lidové slovesnosti s ohledem na text i kontext jejího podání v lidové kultuře i směrem k dnešní narativitě, která z folkloru vychází, prameny, informace o sběratelích textů pověšťového charakteru i objasnění metodiky sestavení tohoto katalogu. Katalog je pojat v podstatě etnicky a do soupisu nejsou zahrnuty pověsti českých Němců, Židů ani Romů. Je otázkou, zda takovýto tradiční způsob vnímání folkloru již není poněkud přežitý.

Sám katalog, jehož rozsah je asi 180 stran, pak systematicky představuje vlastní démonologická podání. Obsahuje sedm rozsáhlých podskupin, které zahrnují veškerá excerpovaná podání. První zahrnuje pověsti spojené s magií, černá magie je prezentována příběhy o čarodějnicích a čarodějích a jejich praktikách, bílou magii zastupují vyprávění spjatá s věštěním, léčitelstvím a ochrannými činnostmi, smíšeného charakteru jsou pak pověsti o zaklínání, o magické praxi laiků a o každodenních drobných magických postupech. Druhý oddíl obsahuje pověsti spjaté s osudem a proroctvími, s interpretací znamení, se zjevením smrti či duchů, s postavami na hranici či za hranou lidského života (upír, vlkodlak), s tresty dostihujícími člověka, který porušil tabu, a konečně se zjevením ďábla. Ve třetí části katalogu najdeme nejasný osud člověka po smrti. Patří sem pověsti o revenantech, o zdánlivě mrtvých i příběhy o prúniku světa živých a mrtvých. Čtvrtá kapitola je zaměřena na pověsti popisující zjevení, stěty a návštěvy duchů. Jsou sem zahrnuty i folklorní postavy jako světýlka (bludičky) a ohnivý muž. Pátá část nás seznamuje s přírodními démony (divá žena, polednice), s domácími duchy, s magickými zvířaty a bylinami, jimž naši předci připisovali kouzelnou moc. Šestý oddíl zahrnuje velmi roz-



šířená a obľíbená podání o pokladech, jejich podobě, možnostech jejich získání a o problémech vzniklých nedodržením magických postupů při jejich vyzvedávání. Bezesporu zajímavá je také sedmá kapitola, která obsahuje parodická démonologická podání o čarování či domnělých strašidlech.

Publikace je velmi pečlivě zpracovaná a ukazuje na autorův velký badatelský potenciál. Katalog českých démonologických pověstí tvoří základní příručkové dílo, které by nemělo chybět v knihovně každého zájemce o český slovesný folklor a o lidovou kulturu jako takovou a lze jej také úspěšně využít i při komparativním bádání.

JAROSLAV OTČENÁŠEK,
Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.

ZUZANA BEŇUŠKOVÁ a kol.:
Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia
*Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre,
Nitra 2013, 303 s.*

Po štyridsiatich rokoch od vydania národopisnej monografie v roku 1973 sa Liptovská Teplička opäť dostala do hľadáčika pozornosti etnológov. V roku 2013 vyšla o tejto obci, vo verejnom povedomí aj dnes stále vnímanej ako „rázovitá“, monografia, ktorá zachytáva priebeh jej sociálnych a kultúrnych premien v časovom úseku druhej polovice 20. storočia. Vznikla pod zastrešením vedeckej grantovej agentúry VEGA z iniciatívy Katedry etnológie a etnomuzikológie v Nitre. Výskumne a autorsky do nej prispeli aj ďalšie dve pracoviská: Katedra manažmentu kultúry a turizmu FFUKF v Nitre a Katedra mimoeurópskej etnológie FF UCM v Trnave.

Cieľom kolektívu bolo vybočiť z tradičnej mustry písania vlastivedných monografií – napokon vyžadovalo to už samotné sústreďenie sa na časový výsek druhej polovice 20. storočia, teda prevažne obdobie socializmu a postsocializmu – obe sa v európskej etnológii vyprofilovali ako osobité analytické kategórie a samostatné oblasti štúdia. Turbulentné sociopolitické zmeny, ktoré ich sprevádzali na makroúrovni, nemohli ostať bez odozvy na mikroúrovni rurálnych lokálnych komunít, bez odrazu na kvalite každodenného života, bežných aktivitách a sociálnych vzťahoch, kultúrnych procesoch. To, samozrejme, vyžadovalo od autorov voľbu iného prístupu pri výbere, štruktúrovaní a analýze javov, než na aké bol čitateľ navyknutý pri starších národopisne koncipovaných monografiách obcí. Na druhej strane, v reliktovej, stále ešte tradicionalistickej obci, akou je Liptovská Teplička, kde sa dala predpokladať určitá zotrvačnosť sociokultúrnych procesov, pretrvávanie niektorých praktík, inštitúcií, obradového systému bolo celkom prirodzené, že sa autori tematicky neodstrihli od predchádzajúcich poznatkov a zistení a pri výbere niektorých javov a ich zaradení do monografie im ako vhodné empirické, ale aj metodické východisko poslúžila práve staršia monografia z roku 1973

– rovnako ako niektoré etnografické príspevky staršieho dáta.

K obsahu a tematickej skladbe monografie: nie je koncipovaná tak, aby zachytila obraz života a kultúry obce v celistvom a proporčnom zábere. Býva to nakoniec ústupok, ku ktorému sú zostavovatelia nútení pristúpiť pri výstupoch väčšiny monograficky cieleňých projektov VEGA, kde sa treba prispôbiť skladbe tímu a zmieriť sa s tým, že isté témy treba vypustiť z jednoduchého dôvodu, že nie sú ľudia, ktorí by ich pokryli. Tak napríklad: iste by k pochopeniu zmien kultúrneho sveta Liptovskej Tepličky veľmi prispela chýbajúca kapitola o materiálnej a vizuálnej kultúre. Modernizačné zmeny, technologický pokrok, rozširovanie globálnej siete rapídne zasiahli práve predmetový svet slovenského vidieka, zrkadlili sa v zmenách konzumácie, bývania, odievania, stravovania a podobne. Ďalší príklad tematickej medzerovitosti je viditeľný v kapitolách venovaných obyčajom a obradom. Zatiaľ čo veľký priestor je venovaný ich premenám spojeným s narodením, či svadbou, celkom vypadlo úmrtie. Úskalím, pred ktorým stojí zostavovateľ, je tiež nájdenie vyváženého balansu medzi rozdielnym prístupom autorov k interpretácii získaných empirických poznatkov, ktorých kvantita a kvalita je opäť od výskumníka k výskumníkovi odlišná. V monografii o Liptovskej Tepličke to poznačilo proporčnosť v zastúpení jednotlivých tém. Kapitola Margity Jágerovej „Dieťa v kontexte rodinného a školského života“ je oproti iným témam príliš obsiahla. Problematiku regionálneho školstva orientovaného na spoznávanie miestnych špecifik lokálnej histórie, tradičnej kultúry, prírodného prostredia, na ktoré kladie v texte akcent, poníma na rozdiel od autorov iných kapitol v širokom celoslovenskom kontexte. Až od neho potom prechádza k opisu a analýze miestnej situácie v Liptovskej Tepličke.

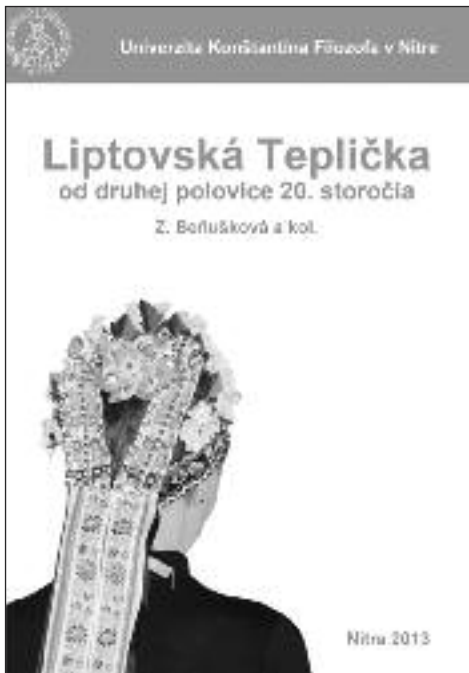
Vyššie spomenuté úskalnia, z nich prameňiacu mozaikovitosť a istú nekonzistentnosť publikácie, pripúšťa i sama zostavovateľka. Aj napriek tomu však kniha o Liptovskej Tepličke prináša cennú a objavnú sondu do mechanizmov premien sociálneho a kultúrneho sveta vidieckeho spoločenstva druhej polovice 20. storočia.

O čom pojednáva? Prvé dve kapitoly

Zuzany Beňuškovej prinášajú sumár základných faktografických údajov o obci, o jej prírodných danostiach, komunikačnej dostupnosti, sídelnej izolovanosti, zamestnaneckej štruktúre, demografickej krivke, ktorej stabilitu udržuje rozrastajúca sa rómska komunita, urbanistickom a stavebnom rozvoji, kultúrnom a spoločenskom živote a inštitúciách, ktoré doň vstupujú, spočiatku sľubne sa rozvíjajúcom turizme založenom na vybudovaní lyžiarskeho centra a príchínach jeho útlmu. Sú to údaje, ktoré potom nájdeme votkané a rozvítené aj v texte ďalších kapitol podľa toho, akú úlohu hrajú v kontexte sledovaných javov.

Po druhej stati z pera tej istej autorky, ktorá prináša informácie o pozornosti, akej sa obci dostalo od známych fotografov a filmárov (Martin Martinček, Dušan Hanák), etnografov a folkloristov, ale i miestnych rodákov, masových a elektronických médií, nasleduje príspevok Jaroslava Čukana o tom, ako sa kontakty obyvateľov Liptovskej Tepličky s blízkym či vzdialenejším okolím stali formujúcim činiteľom miestnej kultúry. Prináša objavný prienik do toho, ako sa vzťahy členov pôvodne rezidenčne a komunikačne izolovanej, orientáciou na samozásobiteľstvo socio-ekonomicky uzavretej vidieckej komunity, praktizujúcej endogamiu ešte v prvej polovici 20. storočia, stali postupne, pod silnejúcimi vplyvom modernizačných a globalizačných procesov, čoraz viac sociálne otvorenejšími. Súbežne s tým sa však nezotrela vnímanie potenciálu lokálnych hodnôt, či už v tradičných alebo súčasných podobách komunitného života.

Kapitola Kataríny Novákovej a Petra Laučička je venovaná zamestnaniam obyvateľov Liptovskej Tepličky v druhej polovici 20. storočia. Povedľa tradičných, v minulosti prevládajúcich foriem zamestnaní – vysokohorského málo výnosného poľnohospodárstva, dobytkárstva a ovčiarstva, lesného hospodárstva, ktoré ako zdroj obživy – hoci v značne redukovanej podobe – stále pretrvávajú, sa črtajú nové pracovné možnosti spojené s rozvojom turizmu, agroturistiky, ekologického poľnohospodárstva a pracovnými príležitosťami v zahraničí. Autori poukazujú aj na komplikácie, ktoré nastali po ich spočiatku optimistickom rozbehu – z pozície malých podnikateľov sa dá mimo veľkých centier tu



ristického ruchu ťažko vyžiť, chod veľmi dobre fungujúceho miestneho PPD orientovaného na výrobu kvalitných bioproduktov by bol ťažko možný bez dotácií, po vstupe Slovenska do EÚ strácajú na atraktivite a finančnej výhodnosti práce v zahraničí.

Rómska komunita vo vzťahu k majorite – tak znie nadpis ďalšej kapitoly. Zuzana Beňušková v nej s etnologickou senzibilitou načrtáva, ako sa pod zdanlivým povrchom nekonfliktného spolužitia a bezproblémových vzťahov rysujú profily dvoch kultúrne separovaných sociálnych svetov, ktoré síce jestvujú vedľa seba, ale zriedkavo sa pre-pájajú. Poukazuje na oblasti, v ktorých ex-klúzia Rómov vystupuje najvypuklejšie – priestorovo-sídelse je vyjadrená v bývaní, v zúžených možnostiach nájsť si prácu, pozorovať ju aj vo vzťahu k náboženstvu, v škole – v tom, ako sa deti medzi sebou diferencujú na bielych a čiernych, v kultúrnom živote – rómske kapely hrajú skôr pre svojich v osade, na dedinské zábavy Rómovia nechodia. Majorita zas s obavami sleduje od 60. rokov stále stúpajúcu krivku nárastu rómskej populácie. Vzájomná nedôvera a pocity ohrozenia medzi majoritou a minoritou sú zrejme.

V obci so silnou prevahou obyvateľov rím-

skokatolíckeho vierovyznania je cirkev stále významnou inštitúciou. V rebríčku dôveryhodnosti obecných inštitúcií stojí na prvej priečke. Je preto pochopiteľné, že previazanosť cirkevného a občianskeho života sa vníma ako prirodzená. „Svetské sa sakralizuje a sakrálné profanuje“ konštatuje Zuzana Beňušková v kapitole o cirkevných organizáciách a náboženských aktivitách.

Predmetom pozornosti Margity Jágerovej sú dve prostredia zásadne formujúce život dieťaťa – škola a rodina. Z nich autorka väčší priestor venuje škole – predovšetkým aplikácii regionálnej výchovy, formujúcej vzťah detí k prostrediu, v ktorom žijú, k miestnej histórii a kultúrnym tradíciám a k tomu, ako by mali byť takto nasmerované aktivity školy infiltrované do kultúrneho života obce. Ďalšiu časť venuje školským obyčajom, najmä rozlúčkovým slávnostiam, kde opäť upozorňuje na separačný syndróm líšiaci rómske deti od majoritných. V pasážach venovaných prostrediu rodiny nezachádza do hlbšej analýzy výchovy v súčasnej vidieckej rodine. Pozornosť koncentruje opäť na obyčaje viazané so životnými medzníkmi dieťaťa. Signalizujú jeho prijatie do rodiny, cirkevného a dedinského spoločenstva (krstiny, prijímanie, birmovka).

Logicky na predchádzajúcu kapitolu nadväzuje kapitola o svadbe od Anny Kasanovej. Zachytáva prvky svadobného obradu a ich premeny od 50. rokov minulého storočia s dôrazom na stav v rokoch 2010 – 2013. Z toho je zjavné, ako sa pôvodná paradigma obradových prvkov preskupuje v prospech prvkov zvýrazňujúcich estetickú, reprezentatívnu či zábavnú stránku svadobného obradu a ako sa pritom stmelujú do jedného organizmu kontinuálne pretrvávajúce lokálno-tradičné prvky s prvkami celkom novými, prevzatými rôznymi kanálmi zvonka.

Na podobné prelínanie autentických lokálno-obyčajových prvkov s novými, zväčša inštitucionálne udržiavanými alebo novoza-vedenými, upozorňuje aj Ladislav Lenovský vo svojom príspevku o kalendárnych obyčajoch v kontexte folklorizmu. Ukazuje, ako aktívne sa do ich organizovania vkladajú miestne inštitúcie a agilní jednotlivci: folklórna skupina, detský folklórny súbor, škola, regrúti – napriek zrušeniu povinnej vojenskej služby je pozoruhodné, ako si inštitúcia reg-

rúťstva stále uchováva sociálne stmelujúcu silu. Pripomína tiež, ako životnosti lokálnych obyčajových tradícií nahrávajú aj spoločenské požiadavky „zvonku“.

Jana Ambrózová vo svojom príspevku výstižne zakrešuje vývojovú krivku kvalitatívnych premien inštrumentálnej hudby majoritných, ako aj rómskych nástrojových zoskupení i sólovej nástrojovej tradície – tak, ako sa črtala na pozadí meniaceho sa socio-kultúrneho kontextu. Porovnáva pritom najstaršie terénne dáta so súčasnými. Nezostáva iba pri tradičných folklórnych zoskupeniach, všima si aj nové inštrumentálne formy (rompopové telesá, moderné nástrojové ansámble) a poukazuje na previazanosť muzicírovania a výberu herných príležitostí so spoločenským dianím v obci i mimo nej.

O tom, ako hodnotia kvalitu miestneho života a v čom vidia rozvojový potenciál obce obyvatelia Liptovskej Tepličky, pojednáva kapitola Zuzany Beňušovej. Kombinuje pritom empirické poznatky kvalitatívneho výskumu s kvantitatívnymi údajmi získanými pomocou dotazníkovej sondy. Otázky dotazníka, kladené v škále možností hodnotiacich odpovedí od pozitívnych po negatívne, poskytujú obraz o názoroch a očakávaniach a hodnotách, ktoré obyvatelia lokálnej komunity pripisujú určitým sociálnym vzťahom – statusovým roľám daným majetkovými rozdielmi, nezamestnanosťou, chudobou, odlišnosťou na osi Rómovia a majorita; vzájomnej kooperácii založenej na rodinných, príbuzenských či susedských vzťahoch. Zisťujú mieru dôveryhodnosti sociálnych inštitúcií pôsobiacich v obci. Vyslovujú sa ku kladom a záporom život a v obci.

Témou posledného príspevku boli otázky okolo potenciálu využitia kultúrneho dedičstva s akcentom na tradičnú architektúru v súčasnom turizme a chalupárstve. Jej autor Michal Karpáš konštatuje, že obec ho pre zvýšenie atraktivity miestneho cestovného ruchu nevyužíva naplno, aj keď si z architektonického hľadiska stále uchovala jedinečnosť – napriek tomu, že jej vzhľad – podobne ako vzhľad väčšiny vidieckych lokalít na Slovensku – silne poznačila nekoncepčná modernizácia, v súčasnosti aj nie vždy s citom realizované renovácie a rekonštrukcie. Autor vidí práve v posilňovaní rešpektu k špecifikám pamiatkových hodnôt

miestnej tradičnej architektúry v súlade s požiadavkami kultúrneho turizmu jednu z perspektívnych ciest rozvoja obce.

Experiment, ako pristúpiť k písaniu lokálnej monografie vo fáze rýchlo postupujúcej sociálnej a ekonomickej reštrukturalizácie slovenského vidieka, autorom vcelku úspešne vyšiel: aj napriek istým slabším – zmenila som sa o nich v úvode recenzie – sa autorom podarilo vyhmatať ohnivé problémy, ktoré sú vo všeobecnosti pre slovenský vidiek kľúčové – zladenie lokálnej a trhovej ekonomiky, hľadanie balansu medzi zachovaním miestneho prírodného a kultúrneho kapitálu a jeho adekvátnym uplatnením v globálnych podmienkach trhu, využitie miestnej tradície a kultúry ako činiteľa stmelujúceho sociálne tkanivo komunity, silná rola miestnych inštitúcií a v neposlednom rade hľadanie modu videnia spoločnosti medzi rozdielne kultúrne profilovanou majoritou a rómskym obyvateľstvom.

OLGA DANGLOVÁ,
Ústav etnológie SAV v Bratislave

IVETA ZUSKINOVÁ:

Liptov v ľudovej kultúre

OZ Spoločnosť priateľov múzea liptovskej dediny, Liptovský Hrádok, 2014, 288 s.

Publikovanie regionálnych a lokálnych monografií je od prvých desaťročí druhej polovice 20. storočia pevnou súčasťou systematického vedeckého bádania v slovenskej etnografickej literatúre. Od vydania prvej lokálnej monografie, ktorá bola výsledkom kolektívneho výskumu pracovníkov „čerstvo“ konštituovaného Národopisného ústavu SAV, uplynulo už takmer šesť desaťročí (Žakarovce, 1956). Pri koncipovaní väčšiny monografií regiónov či lokalít, ktoré majú vlastivedno-etnografické zameranie, zostavovatelia s autorským tímom postupovali podľa zaužívaného úzu – členenie kapitol rešpektujúce systematicku členenia ľudovej kultúry. Tento princíp sa uplatňoval/-uplatňuje nielen pri koncipovaní monografií, ale aj pri zostavovaní syntéz ľudovej kultúry (napr. Československá vlastivěda



– Lidová kultúra, díl III, Lidová kultúra, 1968; Slovensko – Ľud, II. časť, 1975 a napokon aj Atlas ľudovej kultúry Slovenska, 1995 a ďalších). Vydanie ostatnej regionálnej monografie *Liptov v ľudovej kultúre*, ktorej autorkou je Iveta Zuskinová, zaujme čitateľa z dvoch dôvodov. Na koncipovanie takmer 300 strán rukopisu sa podujala sama autorka, liptovská rodáčka, ktorá počas svojej dlhoročnej profesionálnej dráhy pôsobila v tomto regióne ako aktívna etnografka a muzeálna pracovníčka, organizátorka a spoluzakladateľka a aj riaditeľka viacerých významných inštitúcií (skanzen a Múzeum liptovskej dediny v Pribyline, Liptovské múzeum v Ružomberku, Národopisné múzeum a špecializované Ovčiarске múzeum v Liptovskom Hrádku), ako aj občianskeho združenia Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny.

Pri čítaní textu publikácie o ľudovej kultúre podtatranského regiónu Liptov autorka upúta pozornosť odbornej verejnosti presvedčivou a dokonalou znalosťou celého korpusu ľudovej kultúry, ktorá pramení v dlhoročnom systematickom sledovaní a dokumentovaní výsledkov terénneho výskumu v celej šírke javov tradičnej kultúry. Táto skutočnosť jej dovolila prísť ku koncipovaniu monografie „z pera jednej autorky“, bez

spolupráce ďalších kolegov. K tomuto kroku ju zaiste predurčila aj dlhoročná bohatá publikačná činnosť, účasť s referátmi na mnohých odborných podujatiach a v nemalej miere i vedecko-popularizačná aktivita, ktorej venovala pozornosť nielen publikačnou formou, ale aj popularizáciou ňou organizovaných konkrétnych podujatí v médiách. Dovolím si vysloviť aj presvedčenie, že k tomuto zrelému publikačnému „opusu“ prispelo nielen štúdium archívov, rodinných pamätí, obecných kroník a staršej spisby významných rodákov alebo osobností, ktorí v tomto regióne pôsobili (napr. Dotazníková akcia prof. Františka Pastrneka z r. 1893, knihy Hasičského zboru, údaje z knihy predstavených, záznamy o pohrebe cigánskeho vajdu z r. 1934, dokumentácie z kníh o školskej dochádzke, opisu odevu A. Hlinku, mnohých priamych výrokov respondentov z prvých desaťročí 20. storočia a ďalšie). Je to aj výsledok snahy o doplnenie a systematické dokumentovanie jednotlivých javov ľudovej kultúry, „dôverného“ a pravidelného kontaktu s obyvateľstvom a prostredím, v ktorom existenciu jednotlivých javov každodennej a sviatočnej kultúry sledovala a do značnej miery z pozície muzeálnej a organizačnej pracovníčky aj spoluvytvárala. Z hľadiska metód etnografického výskumu možno konštatovať, že autorka publikácie aj odborne využila veľmi často ponúkajúcu sa možnosť, ktorú ponúka metóda zúčastneného pozorovania, a to pri rôznych príležitostiach formálneho a neformálneho charakteru (jednak pri výskume a jednak pri pravidelných prezentáciách tradičnej ľudovej kultúry v skanzene a múzeu).

Pri členení práce autorka monografie zohľadnila v etnografii zaužívaný pohľad na systematicku tradičnej ľudovej kultúry aj vo vzťahu k skúmanému regiónu, avšak pri voľbe interpretácie celého korpusu oblastí ľudovej kultúry, ktorý dlhodobo zaznamenávala, pristúpila k netradičnému modelu členenia a predovšetkým formulovania názvu a obsahu jednotlivých kapitol monografie – *Človek a práca, Dom a život v ňom, Od kolísky po hrob, Odev všedný a sviatočný, Ľudia v dedine, Rok vo zvykoch*. Avšak pritom v rámci jednotlivých tematických celkov vyčerpávajúco sformulovala a interpretovala tie oblasti hlavných zdrojov obživy liptov-

ských lokalít, ktorými sa obyvateľstvo do druhej polovice 20. storočia venovalo – s akcentom na ovčiarstvo a salašníctvo, na hospodárenie s drevom, ako aj na pestrý obraz domáckej a remeselnej výroby, ľudovému staviteľstvu, odevu, stravovaniu, a to v kontexte rodiny a širšieho spoločenstva. Pozornosť venovala aj sezónnym zamestnaniam, ktorými sa viaceré liptovské dediny preslávili aj v zahraničí – najmä na murárov a pltníkov. Čitateľovi sa ponúka aj osobitná časť o tradičnom odevu vo všedný deň a pri práci, ako aj pri sviatočných príležitostiach. Priestor venovala aj zmenám v odievaní, ktoré nastali v tejto oblasti už v koncom druhej polovici 20. storočia (kontakty s mestom, pracovné migrácie, neskôr textilný priemysel v Rybárpoli).

Charakteristiku socio-profesijnej štruktúry Liptova, spolkov a ich aktivít, ako aj náboženskej štruktúry aj ľudovej zbožnosti ponúka kapitola Ľudia v dedine. V rámci tejto časti prezentovala aj spoločenské príležitosti súvisiace s trávením voľného času obyvateľov, ako aj rôzne aktivity usporiadané spolkami pôsobiacimi v jednotlivých obciach Liptova. Záverečná časť je venovaná výročným obyčajových príležitostiam – zvykom v štruktúre cyklu kalendárnych obradov a obyčaj a príležitostí súvisiacim s dôležitými medzníkmi pracovného cyklu. I. Zuskinová týmto prístupom prezentácie obrazu tradičnej kultúry od polovice 19. do polovice 20. storočia prejavila odborne fundovaný spôsob percepcie charakteru ľudovej kultúry, a to nielen odbornej verejnosti, ale aj smerom k čitateľovi, rodákovi z Liptova, ako aj záujemcovi o ľudovú kultúru tohto regiónu. Napokon, možnosť detailnejšieho pohľadu na jednotlivé prezentované javy pre odborníkov ponúka pomerne rozsiahla súčasť publikácie – *Literatúra a pramene*, usmerňujúca čitateľa pri výbere najdôležitejších prác. Uvedenému spôsobu interpretácie charakteru ľudovej kultúry Liptova textovej časti monografie „konkuruje“ ilustračná fotografická dokumentácia, ktorú autorka zaradila ako rovnocennú súčasť publikácie, výberom dokumentačne cenných a aj technikou a estetikou vysokokvalitných záberov dokumentujúcich časovo široký diaľpazón a zodpovedajúcich sledovanému obdobiu v monografii. Súčasťou ilustračnej

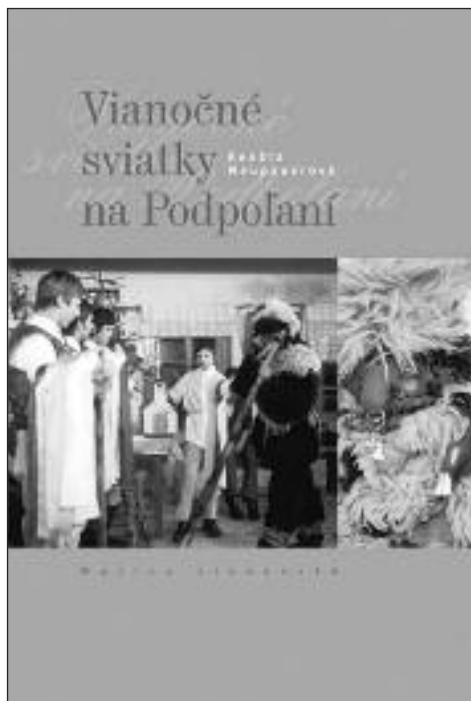
prílohy sú aj – síce v menšom počte – uverejnené kresby. Pri výbere fotografií zo súkromných archívov autorka prihliadala na odbornú a aj výtvarnú stránku ilustračnej časti. Nemožno opomenúť ani výtvarnú koncepciu a dizajn práce (Ľ. Škrinárová), ktorá nielen „lahodí“ čitateľovi, ale rešpektuje aj povahu vedeckého textu, ktorý ilustruje. Mám na mysli účelné a funkčné odlišenie mnohých citovaných textov, spomienok a materiálu dokumentárneho charakteru, ktoré neruší plynulé čítanie a vnímanie textu publikácie. Prednosťou publikovanej monografie – po stránke dokumentácie kultúrneho dedičstva Slovenska – je primerane zvolený rozsah anglických textov, ktorý sprístupňuje zahraničnému čitateľovi nielen spôsob spracovania tradičnej ľudovej kultúry v Liptove, ale je aj hodnotným „artiklom“ propagácie hodnôt nášho územia.

Vďaka autorke za odborne vzácnu a hodnotnú syntézu jedného z kultúrne a prírodne významných regiónov Slovenska. Slovenským kolegyniam/kolegom odporúčam publikáciu ako inšpiráciu k publikovaniu vlastných či kolektívnych výskumov z jednotlivých regiónov či lokalít, z ktorých je zaiste ešte mnoho materiálu ponúkajúceho možnosti vydania. Záverom len konštatovanie, kvalitný rukopis aj z oblasti tradičnej ľudovej kultúry nájde aj sponzorov. Svedčí o tom nielen podiel Ministerstva kultúry SR, ale aj bohatý zoznam ďalších sponzorov, ktorí umožnili cestu monografie Liptov k čitateľovi.

MAGDALÉNA PARÍKOVÁ,
*Katedra etnológie a folkloristiky,
Filozofická fakulta UKF v Nitre*

RENÁTA NEUPAUEROVÁ:
Vianočné sviatky na Podpoľaní
Matica slovenská, Martin, 2014, 78 s.

Tematika tradícií a zvykoslovía na regionálnej úrovni sa v posledných rokoch akýmisi prirodzeným vývojom trochu vytratila a popri moderných prístupoch a predmetoch skúmania pre ňu nezostáva veľa priestoru. Preto v súčasnosti každá práca z tohto „súdka“ slovenskej etnografie vzbudzuje záujem u čitateľov, ktorí v nej hľadajú nielen



nové témy, ale i inovatívne zistenia a prístupy, ktoré prekročia regionálny či lokálny rámec problematiky.

V tomto kontexte otvárame aj knižnú novinku venujúcu sa vianočným tradíciám a zvykom na strednom Slovensku, v regióne Podpoľania. Región preslávený bohatými tradíciami, ktoré sú vo viacerých prípadoch živé nielen v miestnych folklórnych súboch, ale aj v praxi miestneho obyvateľstva. Niektoré z týchto zvykov s motívom vianočných sviatkov zozbierala a interpretovala autorka Renáta Neupauerová.¹

Publikácia na prvý pohľad zaujme bohatou fotografickou dokumentáciou, estetickou obálkou a grafickým spracovaním, v ktorom však chýbalo zarovnanie poznámkového aparátu. Na druhej strane je z prvého pohľadu zrejmé, že po obsahovej stránke sa čitateľ stretáva s prácou so skromným rozsahom, ktorý bez prepisov scenárov a piesní možno odhadovať na dva autorské hárky. Gro publikácie tvorí predstavenie tradičnej

podpoľianskej vianočnej hry o betlehemcoch, ktorí podľa tradície zvestujú radostnú zvesť o narodenom Kristovi. Hra má na území Slovenska, či skôr v slovanskom priestore, bohatú tradíciu a svoju originálnu adaptáciu jej poskytuje aj podpoľianske spracovanie. Postavy reprezentujú pastierov, ktorým sa zjavil anjel, a oni túto novinu ohlasujú ostatným ľuďom. Hra má teda charakter koledy, s ktorou skupiny betlehemcov navštevujú jednotlivé domácnosti na detviaskych lazoch. Charakteristickou postavou skupiny betlehemcov je tzv. „Kubo“, ktorý má kostým ušitý z ovčej kože a jeho úlohou je strašiť deti a viac či menej symbolicky biť najmä mužov hrubým povrazom, vyplneným tvrdými predmetmi – povrieslom.²

Z publikácie vyplýva, že autorka prioritne vychádzala z rozhovorov s pamätníkmi, ktorí boli v mladosti aktérmi či divákmi prezentovaných vianočných hier a zvykov. Tu sa stretávame so zásadnými chybami pri spracovaní témy, kde pri všeobecných pasážach absentuje použitie relevantnej literatúry, ktorá by vytvorila kontext, v ktorom možno analyzovať predstavenú problematiku. Takto by sa autorka mohla vyvarovať zásadných faktografických chýb, ako napríklad údaje, že osada Hriňová nebola odčlenená od Detvy na začiatku 19. storočia, ale až na jeho konci (v roku 1891).

Text monografie najskôr v krátkosti prezentuje zimné zvykoslovie, na ktoré autorka nadväzuje už tradíciami spojenými s vianočnými sviatkami. Tu sa stretávame s niekoľkými nepresnými formuláciami, ktoré na čitateľa môžu pôsobiť zmätočne, či až zavádzajúco. Neupauerová sa pokúsila vykresliť situáciu, že aj v niektorých obciach novohradského regiónu sa objavujú stopy po podpoľianskych zvykoch. V monografii je trochu neobratne a nepresne uvedená formulácia „je veľa obyvateľov“, pričom bolo treba vykresliť pozadie tzv. detvianskej kolonizácie, prostredníctvom ktorej sa podpoľianske obyvateľstvo v prvej polovici 20. storočia dostalo do susedných oblastí stred-

1 R. Neupauerová už regiónu Podpoľania venovala svoju prvú knižnú prácu: Neupauerová, R., Haviar, T. (2012). *Hriňovská lesná železnička 1913 - 1962*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.

2 Spracovaniu tradičnej hry na Podpoľaní doteraz nebol venovaný väčší záujem autorov s výnimkou kratších článkov: Figurová, T. (2002). *Betlehemci na Podpoľaní*. In: *Národná osveta*, 2(20).

ného Slovenska.³ Nepodložené tvrdenia tak boli nahradené veľmi zjednodušenou formuláciou, ktorá zostala faktograficky nepresná.

Ambivalentne pôsobí tvrdenie o požívaní chleba, o ktorom autorka knihy (na s. 15) píše, že bol na sviatky pečený doma. Už na nasledujúcej strane si Neupauerová protirečí, keď uvádza, že v Hriňovej nebola pekáraň, a preto bol chlieb v rodinách iba „vzácnosťou“. Zavádzajúco pôsobí aj tvrdenie, že latinskému jazyku okrem „vyšších cirkevných hodnostárov a šľachticov málokto rozumel“ (s. 24).

V predstavovaní okolností hry betlehemcov chýba konkrétny podpoliansky názov pre „drevenú palicu na udávanie rytmu“, ktorým je kyjak. Nepresné je aj to tvrdenie, že Kubo bije len „nehodných kresťanov“. V praxi však rozháňa všetkých stojacich pred kostolom alebo počas koledovania, prítomných v dome. Nedá sa tiež súhlasiť s tvrdením, že Kubovia počas vianočných omší sedia v kostole spolu s ostatnými betlehemcami (s. 35). Práve v tom je ich špecifikum, že spravidla počas omše stoja pred kostolom a bitkou znepríjemňujú príchod do chrámu oneskorencom. Po skončení obradov v kostole stoja pred jeho dverami a čakajú na všetkých vychádzajúcich, aby im bitkou „spestrili“ slávenie sviatkov pokoja a radosti. V texte práce by sa mohli objaviť viaceré príbehy o nehodách či dokonca vraždách „koledujúcich“ Kubov, ktoré sa dodnes zachovali v kolektívnej pamäti obyvateľov Podpoľania. Neraz sa prehnané vyčítanie Kubov, potúžených alkoholom, skončilo tragédiou. Osoby, ktorým bola spôsobovaná materiálna alebo telesná ujma, spravidla tiež v podguráženom stave, pichli Kuba nožom alebo napadli sekerou.

Neupauerová používa ďalšie nepodložené a trochu tendenčné tvrdenia o tom, že „hlavne na území Slovenska“ bola sv. Dorota „oblúbenou sväticou“. Trochu úsmevne pôsobí tvrdenie o tom, že Hriňová udržiava „stáročné tradície“, pričom jej vznik siaha na začiatok 19. storočia. Bolo by vhodné nahradiť termín „farár“ (s. 47) presnejším označením „kňaz“. V kapitole o vianočných sviatkoch v súčasnosti sa autorka pohybo-

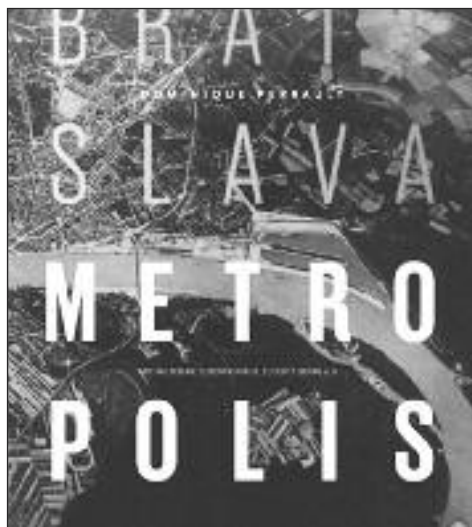
vala na trochu idealizujúcej rovine a v jej charakteristike chýbal kresťanský rozmer Vianoc, ktorý má v religióznom prostredí Podpoľania neodškriepiteľne svoje miesto. Na strane 48, prakticky v závere písomnej časti monografie, autorka vysvetľuje význam a pôvod termínu koleda, čo by určite patrilo na úvod knižnej práce. V závere R. Neupauerová tvrdí, že za posledné storočie „sa z hľadiska duchovnej kultúry v našom regióne neudiali podstatné zmeny“ – ide o odvážne tvrdenie, ktoré sa nedá podložiť verifikovaním opisu zvykov z Medveckého monografie Detva a rozprávaním jednej z informátoriek.

Na mnohých miestach autorka mení štylizáciu rozprávania a plynule prechádza do prvej osoby singuláru, čo deformuje ráz odbornej publikácie. V monografii sa čitateľ dokonca stretáva s hrubou pravopisnou chybou (s. 23), alebo na viacerých miestach autorka uvádza nekvalitne oskenované notové záznamy z replík jednotlivých hier. Tie by sa dali nahradiť jednoduchým prepisom, podobne ako ukážka ťažko čitateľného xeroxu scenára hry o sv. Dorote, ktorý autorka zaradila na strany 59–72.

Na záver možno dodať, že je potrebné oceniť výber témy, ktorou sa autorka zaoberala. Domnievame sa, že prezentované špecifické formy vianočného zvykoslovia je potrebné prezentovať aj za „hranicami“ Podpoľania. Je na zvážení, akým spôsobom by sme to mali robiť. Ak je predložená monografia len pre miestnych rodákov – pamätníkov, ktorí si pri nej môžu zaspomínať na svoje mladé roky, tak nemusela vychádzať vo Vydavateľstve Matice slovenskej. Ak však kniha mala ambíciu oboznámiť slovenskú verejnosť s danou problematikou, bolo potrebné nielen pripraviť presný faktografický text publikácie, ale je nevyhnutné, aby takáto publikácia mala aj svojich odborných recenzentov.

JÁN GOLIAN,
*Narodný biografický ústav,
Slovenská národná knižnica*

3 Viac: Lukniš, M. (1950). Detvianska kolonizácia v Gemeri. In: *Zemepisný Sborník*, 1-2, 64-71.



DOMINIQUE PERRAULT, MICHAL BOGÁR, LUBOMÍR KRÁLIK, ĽUDOVÍT URBAN et al.:

Bratislava Metropolis

Spolok architektov Slovenska, Bratislava 2013, 355 s.

Názov recenzovanej knihy, jej dizajn, ako aj zoznam autorov nepochybne zaujme pozornosť urbánnych etnológov. Ide o multidisciplinárnu publikáciu, ktorá vznikla ako spoločný produkt spolupráce dvoch architektonických ateliérov – francúzskeho a slovenského. Hlavným motívom aj podnetom záujmu o Bratislavu zo strany architekta Dominiqua Perraulta je jej poloha v širšej sieti stredo európskych miest a najmä prázdny priestor, ktorý ju obklopuje a ktorý sa v nej nachádza. Je to priestor pre tvorivosť, ale aj keď je „prázdny“, je potrebné si uvedomiť jeho hodnotu a chrániť ho. Z takéhoto konceptu vznikla spolupráca architektov, spoločenských vedcov a prírodovedcov, ktorí krátkymi esejami rozvinuli nastolené myšlienky z rôznych uhlov pohľadu. Francúzsky spoluautor sa ujal úvodu, vstupnej kapitoly na tému Prázdno, a svoje myšlienky rozvinul aj v jednom z troch rozhovorov, ktoré sú súčasťou publikácie. Traja slovenskí architekti a hlavní spoluautori sa zamerali na priestor, ktorý „prázdno“ vyplňa, pričom volili paralelu z aspektu obradov prechodu. Tak ako človek mení svoj status, tak aj v histórii ná-

rodov a krajín sa striedajú obdobia oddelenia a spolužitia. Bratislava je toho príkladom, čo sa však dá pochopiť len v kontexte historicom i súčasnom sociologickom a filozofickom. A tak si prizvali k spoluautorstvu osvedčených odborníkov na problematiku mesta: historičku Žofiu Lysú, etnológa Petra Salnera, sociológa Lubomíra Falšana, filozofa Miroslava Marcelliho, pamiatkarku, redaktorku a publicistku Zozu Droppovú a expertku na územné plánovanie Zuzanu Hudekovú. Každý z pohľadu svojej disciplíny sa zamýšľal nad špecifikami Bratislavy aj nad tým, či je Bratislava skutočne metropolou. Ako kľúčové slová by sa dali v týchto esejach označiť pojmy priestor, región, identita, hranica, hodnota. Prienik historických pohľadov s architektonickým plánovaním urobil architekt Vladimír Šimkovič, ktorý historicky vymedzil 12 situácií, v ktorých sa priestor Bratislavy vyvíjal a na ich základe sa zamyslel nad fenomenológiou priestoru vo vzťahu k územnému plánovaniu. Nezvyklo sú do publikácie zaradené tri rozhovory: s vyššie uvedeným Dominiquom Perraultom, s Cyrillom Poyom (novinárom špecializujúcim sa na architektúru a mestskú politiku) a architektom Michalom Bogárom. Témou rozhovorov sú metropoly vo všeobecnosti a Bratislava – Metropola? Podľa M. Bogára otáznik znamená: „Čo je to dnes (európska) metropola?“

Publikácia je ilustrovaná množstvom máp, fotografií – súčasných aj historických –, čo pri esejistickom štýle autorov robí publikáciu atraktívnu pre širšie spektrum čitateľov. Je zároveň dobrou propagáciou Bratislavy pre frankofónnych adresátov a príkladom dobrej praxe spolupracujúcich inštitúcií z dvoch krajín EÚ. Pre odborníkov zaoberajúcich sa Bratislavou veľa nových poznatkov zrejme neprinesie, ale pridanou hodnotou je jej multidisciplinárny prístup, ktorý poukazuje o. i. aj na to, čím môžu jednotlivé disciplíny prispieť v prieniku do poznania mestského priestoru a jeho územných kontextov. Aj keď publikácia pôsobí masívne, spôsobuje to dvojazyčná jazyková verzia, množstvo obrázkov a kvalita papiera – čitateľ ju však „zhltné“ na posedenie a ďalej už môže len hľbať nad myšlienkami, ktoré do nej autori uložili.

ZUZANA BEŇUŠKOVÁ,
Ústav etnológie SAV v Bratislave